

Юда Л.А.,
доцент кафедри археології, етнології
та краєзнавчо-туристичної роботи
НУЧК імені Т.Г.Шевченка

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

Актуальність дослідження. На часі реалізація ключової освітянської реформи – проекту «Нова українська школа». Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатися, і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті. Виховання громадян нової генерації передбачає інтегрування гендерного компоненту в освітній простір. «Гендерна демократія можлива за умови виховання дівчаток і хлопчиків на засадах егалітарності, що передбачає особистісно орієнтований підхід, орієнтацію на партнерство в між статевій взаємодії «співдружність різних, проте рівних» [1, с. 8].

Але проблема впровадження гендерного підходу в освіту є найменш дослідженою в українській педагогіці і не завжди сприймається учасниками навчально-виховного процесу. Звернення до педагогічної спадщини С. Русової дозволить на конкретних прикладах довести значущість гендерної освіти і гендерного виховання у процесі розбудови нової школи, тому, що саме С. Русова на початку ХХ століття актуалізувала кращі європейські практики і адаптувала їх в українській школі.

Аналіз останніх досліджень. Особистість С. Русової стала предметом дослідження багатьох науковців як в Україні, так і за її межами. Більшість учених приділяють увагу її просвітницькій та науково-педагогічній діяльності. В останні роки вийшли окремі наукові праці Г.Дацюк, О. Джус, Н. Дичек, І. Зайченка, Н. Калениченко, В. Качкана, Є. Коваленко, З. Нагачевської,

І. Пінчук, О. Проскури, О. Сухомлинської, у яких аналізуються громадсько-педагогічна діяльність і провідні ідеї науково-теоретичного доробку вченої.

Гендерний аспект педагогічної спадщини С. Русової аналізують В. Кравець, О. Кікінеджи, О. Комар. Вони акцентують увагу на баченні вченою майбутньої української школи, аналізують погляди С. Русової на проблеми вирішення жіночого питання, спільного навчання хлопців і дівчат, підготовки їх до самостійного дорослого життя.

Метою даної розвідки є виокремлення та аналіз проблем гендерного виховання, які знайшли своє відображення у педагогічній спадщині С. Русової та обґрунтування їх місця і ролі у процесі розбудови нової української школи.

С. Русова є провідним ідеологом, теоретиком і практиком нової української школи. Своє занепокоєння змістом освіти і виховання вона виклала у праці «Нова школа»: «Але сучасна українська школа не дає дітям освіти, бо суперечить усім вимогам педагогічної науки, усім потребам народного життя; вона калічить розум і душу дитини, відриває дитину від родини й несвідому кидає на розпутьті без усякого виховання, без певної освіти; вона не відповідає національному духовному складові українського народу» [6, с. 5].

Учена наголошує, що сучасна «єдина школа мусить цілком відповідати новим науковим і життєвим вимогам», вона підкреслює, що «педагогіка визнала утворення замість попередньої цілком пасивної школи, школи трудової, або беручи вислів найкращих сучасних педагогів, діяльної школи» [5, с. 110]. Головним завданням діяльної школи С. Русова бачить формування соціально-рольового статусу кожної дитини. Школа повинна давати дитині не тільки грамотність, а і виховувати соціально-значимі якості, які допоможуть їй усвідомити себе повноцінним громадянином. Ця точка зору С. Русової підштовхує нас проаналізувати її педагогічний доробок із позиції гендерної соціалізації особистості.

Як відомо, важливими компонентами гендерної соціалізації особистості є гендерна освіта та гендерне виховання. **Гендерна освіта** включає в себе: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), стимулювання гендерної самоосвіти [2, с. 174]. Гендерна освіта сприяє ознайомленню молоді з інституційними цінностями, нормами і правилами міжстатевого спілкування, сприяє розкриттю особливостей жіночої і чоловічої психології, формує у підлітків і молоді правильне уявлення про взаємини статей.

На думку В. Кравця, **гендерне виховання**, як складова гендерної соціалізації – це «процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі» [2, с. 174]. Серед педагогічних завдань, які стоять перед гендерним вихованням, формування соціальної відповідальності між статями; прагнення мати міцну, дружню сім'ю, що відповідає сучасним вимогам суспільства; здатності розуміння інших людей і почуття поваги до них не лише як до людей узагалі, але й як до представників чоловічої чи жіночої статі, здатності враховувати й поважати їх специфічні статеві особливості у процесі спільної діяльності; здатності й прагнення оцінювати свої вчинки стосовно інших людей із урахуванням статевої належності.

Майже за шістдесят років до появи терміну «гендер» і за сто років до обґрунтування сутності «гендерного виховання» С. Русова прийшла до необхідності врахування гендерного компонента у вихованні. Низка наукових праць видатного педагога присвячена проблемам вирішення жіночого питання, спільного навчання хлопців і дівчат, підготовки їх до самостійного дорослого життя. Вона акцентує увагу на національному факторі виховання, сутність якого вбачає у необхідності ознайомлення молодої людини з культурою, звичаями, сімейним побутом того народу, до якого вона належить. Уже змалку оченята дитини мають кохатися в улюблених національних кольорах та

орнаментах, розвиток дитячої уяви має здійснюватися на основі народних оповідань, казок, віршів, легенд, а слух – на основі рідних пісень. Етнографічним матеріалом необхідно оздоблювати родинний побут, життя школи, взагалі оточення дітей. Усе це має створювати національну естетичну атмосферу, природно вводити дитину до проблем родини, міжособистісних стосунків [2, с. 35].

С. Русова у «Дидактиці», у лекції «Роль дисципліни в школі» розмірковує над проблемою морального виховання. Учена наголошує на тому, що «Важливе значення для морального виховання молоді має так звана *коєдукація*, або спільна школа для хлопців та дівчат» [4, с. 287]. Вона піддає різкій критиці погляди Ферстера, який «каже, що коєдукація не дає кожній статі – хлопцям і дівчатам- розвинути сповна, а утворює те, що хлопці недорозвиваються у своїх чоловічих рисах, а дівчата у своїх жіночих, а при постійному взаємному контакті хлопці набираються жіночих рис, а дівчата хлоп'ячих [4, с. 287]. Ця дискусія набуває сьогодні особливої актуальності у зв'язку з тим, що сучасні педагоги від «лукавого» спотворюють теорію гендерного виховання і нівелюють сучасний процес формування гендерно-чутливої особистості.

С. Русова, стикнувшись із такими ж поглядами, аналізує проведене анкетування і відзначає, що «анкети не підтверджують цього положення, а показують лише добрий взаємний вплив учнів на учениць, хлопці стають не такі зухвалі й сухі, дівчата набираються більшої сміливості та справедливості, не так захоплюються дріб'язками одягу. Обидві статі пізнають одна одну краще, і хоча при цьому зникає чимало ілюзій, та любов, що зростає на ґрунті товариства, стає певнішою» [4, с. 287].

Саме С. Русовій ми завдячуємо тим, що вона однією з перших заговорила про гендерні підходи у навчанні і вихованні: аналіз навчальних програм, аналіз підручників, анкетування учнів та вчителів. Вона схиляється до думки французького педагога Бюісона: «Коли з дитинства дітей ведуть спільно –

дівчата і хлопці в спільній праці і в спільних іграх і розвагах звикають до товаришування, тоді і в юнацькому віці це товариство не стає для них чимось надзвичайним, і по всіх школах, де коєдукація поставлена з великою увагою взагалі до психології учнів, там вона дає найкращі наслідки – зближує обидві статі, паралізуючи небажаний флірт справжніми товариськими відносинами, ставлячи ці взаємини на певний шлях спільної праці, прагненнями до одної загальної мети, товариського інтимного догляду вихованців та виховниці» [4, с. 289].

Творці сучасної школи у доробку С. Русової знаходять відповідь на питання імплементації гендерного компонента в діяльність сучасної загальноосвітньої школи. Якщо коєдукацію вважати гендерним підходом, то слід дослухатися до думки вченої: «Але, дійсно, вона (коєдукація) вимагає певних умов для плідної її реалізації. Вона потребує передусім: 1) свідомих вихователів, відданих своїй справі, вихователів, що розуміють психіку своїх учнів і учениць; знавців гігієни цього періоду і тактовних у своїх відносинах до учнів; вихователів, що мають довіру до учнів; 2) виховання і навчання у школах для обох статей обов'язково треба проводити з уважливою індивідуалізацією, щоб не перевантажувати дівчат, коли вони нездужають чи виявляють такі нахили, які не завжди у згоді з програмою школи; 3) треба, щоб батьки в родинному житті додержувалися тих самих принципів, якими керується школа, установлюючи відносини між учнями взагалі, не поділяючи їх різко на хлопців та дівчат і ставлячи до них однакові вимоги, що відповідають їх фізичним та інтелектуальним силам» [4, с. 288–289].

Основоположник сучасної гендерної педагогіки В. Кравець зауважує на тому, що «велику увагу С. Русова приділяє проблемі формування досвіду нестатевої любові. Саме формуючи любов до природи, своєї домівки, села чи міста, Батьківщини, рідних і близьких, свого народу, всього людства, можна розвинути широку любовну сферу молодій людині, яка стає базою для розвитку

кохання і усвідомлення необхідності всюди поводитись красиво і правдиво» [3, с. 331].

Особлива цінність виховної концепції С. Русової полягає в тому, що вчена звертає нашу увагу на національні виховні традиції. Традиційно-побутова культура, закладена у родинному та громадському побуті українців, є тією соціальною практикою, яка конструює соціальну стать і відіграє провідну роль у формуванні соціально-значимих якостей особистості українських хлопців і дівчат, допомагає їм у процесі самоідентифікації і сприяє подоланню стереотипів меншовартості і другорядності тієї чи іншої статі. А такий підхід зумовлює подальше вивчення педагогічної спадщини С. Русової у контексті дослідження гендерного змісту українських народних традицій виховання.

Література

1. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. К., 2010. Частина 1. 328 с.
2. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
3. Кравець В.П. Історія гендерної педагогіки. Навчальний посібник. – Тернопіль: Джура, 2005. 440 с.
4. Русова С.Ф. Дидактика // Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2. К.: Либідь, 1997. С. 134–300.
5. Русова С.Ф. Єдина діяльна трудова школа // Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2. К.: Либідь, 1997. С. 105–133.
6. Русова С.Ф. Нова школа // Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2. – К.: Либідь, 1997. С. 5–16.

